

Yıl / Year: 2019

Cilt / Volume: 9

Sayı / Issue: 18

Sayfalar /Pages: 249-270

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 23.07.2019

Kabul Tarihi: 28.08.2019

DIŞ TİCARETİN YAPISAL SORUNLARININ FİRMALARIN FAALİYETLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: MALATYA ÖRNEĞİ*

Metin KETBOĞA**

Memet Cem DANACI***

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de dış ticaretin yapısal sorunlarını inceleyerek Malatya ilinde faaliyet gösteren dış ticaret yapan firmaların dış ticarete karşılaştıkları sorunların araştırılmasıdır. İthalat ve ihracatın ülke ekonomisinde önemi büyük olduğu için dış ticaret yapan firmaların dış ticaret faaliyetlerine yönelik sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak dış ticaret yapan 50 firmaya anket çalışması uygulanmıştır. Anketler IBM SPSS 24.0 programında analiz edilmiştir. Yöntem olarak da güvenilirlik testi, normallik testi, Bağımsız Örneklem Testi (T-testi) ve Varyans Analizi (Anova Testi) seçilmiştir. Çalışma sonucunda Malatya ilinde dış ticaret yapan firmaların başlıca dış ticaret sorunları; nitelikli eleman bulma problemi, gümrük vergileri ve kota uygulamaları, bürokratik engeller, Gümrük Birliği Anlaşması, döviz kuru politikaları, ihracatımızın ithalata bağımlı olması olarak tespit edilmiştir. Firmaların dış ticaret yöneticisi bulmaya çalışırken nitelikli eleman bulamadıkları, gümrük birliği anlaşmasından dolayı 3. ülkelerle yapılan anlaşmalarda gümrük birliğinin kısıtlayıcı hükümlerinden dolayı sıkıntılar yaşadıkları, bazı ülkelerle ticaret yaparken yüksek gümrük vergileri veya kotalardan dolayı ürün satamadıkları veya sınırlı miktarda ürün ihraç edebildikleri, döviz kurundaki beklenmeyen artış ve azalışların kendilerini olumsuz etkiledikleri, ihraç ürünlerinde ithal girdilerin kullanılmasından dolayı ani döviz kuru artışlarında finansal problemlerle karşılaştıkları veya ürünlerin maliyetlerindeki artışlarından dolayı ürün satışlarının sınırlandığı, bu durumda iş hacimlerinde olumsuzluklara yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Yapısal Sorunlar, Malatya, T-testi, Anova Testi

JEL Kodları: B27, M21, M31

* Bu makale Metin KETBOĞA’nın “Türkiye’de Dış Ticaretin Yapısal Sorunları ve Bu sorunların Malatya’da faaliyetini sürdüren Dış Ticaret Şirketlerinin Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri: Malatya Örneği” başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, metinketboga@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0107-3557.

*** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, memetcem.danaci@inonu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-0930-7909.

**STRUCTURAL PROBLEMS IN TURKEY'S FOREIGN TRADE AND EFFECTS ON
FOREIGN TRADE COMPANY OPERATIONS OF THESE PROBLEMS:
THE CASE OF MALATYA**

Abstract

This study aims to examine the structural problems in Turkey's foreign trade engaged in foreign trade companies operating in Malatya province to investigate the problems they face in foreign trade. Import and export have a great importance in a national economy, so problems and solutions of foreign trade firms which are related to their trade activities, are discussed. In this study, a questionnaire was applied to 50 foreign trade companies in Malatya province. As a result of study, some problems are identified. One of them is increasing financial need. Foreign trade companies can apply to Eximbank credits. Eximbank can finance them after or before shipment. What is more, they can apply forfaiting firms to sell their assets. Another one is minimizing exchange rate fluctuation. To do it, foreign trade companies should use forward, future, swap and option choices. With this way, they prevent any loss which causes because of exchange rate fluctuation. The questionnaires were analyzed in IBM SPSS 24.0 program. The reliability test, normality test, Independent Sample Test (T-test) and Variance Analysis (Anova test) were selected as the method. As a result of this study, the main foreign trade structural problems of the firms which are located in Malatya province were determined as problem of finding qualified personnel, customs duties and quotas, bureaucratic obstacles, customs union agreement, exchange rate policies, export dependence on import. When companies try to find a foreign trade manager, they cannot find qualified personnel, they have problems due to the restrictive provisions of the customs union in the agreements made with the third countries due to the customs union agreement, they cannot sell products due to high customs duties or quotas in the agreements made with the third countries, or they can not sell products due to the high rate of exchange. and the negative effects of the decreases themselves, financial problems caused by sudden exchange rate increases due to the use of imported inputs in export products, or product sales were limited due to the increase in the costs of the products.

Keywords: *Foreign Trade, Structural Problems, Malatya, T-test, Anova Test*

JEL Codes: B27, M21, M31

GİRİŞ

Dış ticaret, bağımsız ülkeler arasında gerçekleştirilen mal veya hizmet ticaretinin tümüdür. Diğer bir ifade ile dış ticaret, bir ülkenin yapmış olduğu ihracat ve ithalat işlemlerinin toplamıdır. (Gürsoy, 2009:2). Dış ticaretin ülke ekonomisine yararları olduğu gibi zararları da vardır. Bu konu oldukça geniş incelenebilir, fakat dar anlamda şöyle değerlendirilebilir. Dış ticaretin ülkeye yararları şöyle sıralanabilir:

- İhracat bir ülkeye döviz girdisi sağlar. İhracattan elde edilen döviz girdisi ile ithal edilen ürünlerin ödemesi gerçekleştirilir.

- Bir ülke kendisine maliyetli olan ürünlerin üretimine zaman harcamak yerine uzmanlaştığı ürünlerin üzerine odaklanarak kaynaklarını verimsiz kullanmaz.

Fakat aşırı ithalat ülke içinde üretimin azalmasına neden olur. Üretimin azalması istihdamın azalmasına, işsizliğin artmasına, ekonominin daralmasına sebep olur. Ekonominin daralması ülkeye ciddi anlamda zarar verebilir.

Türkiye'nin dış ticaret yapısı iki bölümde incelenebilir. Birinci bölüm, ithal ikameci bir ekonomik politikanın izlendiği 1980 ve öncesi dönem, ikinci bölüm ise ticari ve finansal serbestleşmenin hedef alınarak uluslararası ticarete dâhil olma çabalarının olduğu 1980 ve sonrası dönemdir. (Büyükdere, 2005:1-9)

Türkiye 1980 öncesi dış ticaretinde Lozan Anlaşması'nın bağlayıcı hükümleri gereği 1929 yılına kadar gümrük tarifelerini bu anlaşmada geçerli olan biçimiyle uygulanmak zorunda kalmıştır. Lozan Anlaşması gereği Türkiye'nin dış ticaretinde hiçbir sınırlama yoktu. Bu durum, ihracatında büyük oranda tarımsal ürünlerin ağırlığı olan ve sanayisi gelişmemiş Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin açık bir pazarı haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bu nedenle bu dönemde Türkiye devamlı dış ticaret açığı vermiştir. Dış ticaret açığı, ithalat ile ihracat arasındaki farktır. Bir ülkenin parasal değer olarak ithalatının ihracattan fazla olması dış ticaret açığı vermesine neden olur. Bunun önüne geçebilmek adına özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda büyüme ve sanayileşme politikaların temelini ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. Bu yolla ithalat azaltılmaya, üretim ve ihracat artırılmaya çalışılmıştır. (Hepaktan, 2008:16)

Dış ticarete önemli olan parasal değer olarak ihracat oranlarının ithalat oranlarından yüksek olmasıdır. Aksi takdirde dış ticaret ülkeye zarar verir. Ülkelerin üretiminde önemli olan teknoloji yoğunluklu katma değer oluşturan ürünler üretip ihraç etmektir. Katma değer yaratmadan ihraç edilen her üründe gelirin istenilen seviyelerde olması mümkün değildir. Özellikle ihracatında tarım ürünleri ağırlıklı olan ülkelerde katma değer yaratılmadan satılan ürünler dış ticaret açığının oluşmasına neden olur. Örneğin; çalışma kapsamında incelenen Malatya ilinin en önemli gelir kaynağı olan kuru kayısı üreticiden ortalama 5 -10 TL'den alınırken ve ihracatı ortalama 2.5 USD'den yapılmaktadır. Yurtdışındaki marketlerde kuru kayısının ortalama satış fiyatı yaklaşık 15 USD'dir. Malatya ilinde çiftçiler tarafından bin bir zorluk ve çile ile üretilen üründen Malatyalı çiftçiler neredeyse hiçbir kazanç elde edemezken bu ürünü küçük paketlere koyup üzerine markasını vuran firmalar neredeyse %600-700'lerde kazanç elde etmektedirler. Bu durum sadece kuru kayısı için değil dünyada üretimi en fazla

ülkemizde yapılan fındık, incir, kuru üzüm gibi birçok kuru gıda ürünüde de aynıdır. Yine Karadeniz’de üretilen dünyanın en iyi çayları bazı yabancı firmalar tarafından düşük değerlerle alınarak oldukça yüksek fiyatlarla tüketimimize tekrar sunulmaktadır.

Bu çalışmada Malatya ilinde dış ticaret yapan firmaların dış ticarete karşılaştıkları sorunlar araştırılmıştır. Çalışmada firmalara bir anket uygulaması yapılmış olup bu uygulamada güvenilirlik testi, normallik testi, bağımsız örneklem testi (T-testi) ve varyans analizi (anova testi) yöntemleriyle analizler yapılmıştır. Çalışmada, Türkiye’de dış ticaretin yapısal sorunları irdelenmiş olup, Malatya ili üzerinde yapılan bir anket uygulamasıyla sonuçlar değerlendirilmiştir. Yapılan literatür çalışmasında konuyla ilgili çalışmalar belirlenmiş, yapısal problemlerden bazılarının Türkiye ve dünya üzerindeki etkileri incelenmiştir.

1. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Çalışmanın bu kısmında bu konuyla ilgili yapılmış ulusal ve uluslararası çalışma özetleri aşağıdaki gibidir:

Togan (1997) çalışmasında, Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik sürecini hızlandırmak amacıyla katıldığı Gümrük Birliği anlaşması üzerinde çalışmış, çalışmasının sonuç bölümünde bazı ülkelerin bu süreçte yardımlar aldığını fakat Türkiye’nin bu konuda bir kazanım elde etmediğini ifade etmiştir.

Geçer (2016) çalışmasında, Eximbank ve Türkiye’nin dış ticaret sorunları üzerinde çalışmalar yapmış, çalışmasında ihracat ve ithalat yapan firmaların sorunlarına değinmiştir. Çalışma sonucunda, Eximbank tarafından sağlanan ihracat teşvik kredisine erişim için banka teminat mektubu kredisine erişmek zorunda bırakılmaması gerektiğini, maliyetli ve meşakkatli bürokratik süreçleri aşmak durumunda kalınmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Eşiyok (2012) çalışmasında, Türkiye’nin cari açık sorunları üzerinde çalışmalar yapmış, çalışma sonucunda cari ağının nedenlerini belirtip bunlara çözüm önerileri sunmuştur.

Ersungur (2011) çalışmasında, ihracatın ithalata bağımlılığı ile ilgili değişimleri anlatmış, çalışmasının sonucunda doğru politikalar ile sektörel bazda ekonomik yapının yeniden yapılandırılması ve doğru stratejilerin belirlenmesi gerektiğini vurgulamış. Aksi takdirde Türkiye bu mevcut yapısında, büyüdüğü ölçüde dış ticaret açığı vermeye ve daha fazla dışa bağımlı bir yapıda kalmaya devam edeceğini belirtmiştir.

Yaparsaçık (2010) çalışmasında, cari açığın nedenleri üzerinde durmuş, çalışmasının sonucunda borç yaratan diğer yatırım kalemindeki istikrarsız eğilimin ve borç yaratmayan

doğrudan yabancı yatırım kaleminin ise yeterli düzeylerde arttırılamamasının cari açığın finansmanında zorluk yarattığını. Bütün bunların, cari açığın finansmanın borçlanmaya bağlı olması ile birlikte kısa vadeli dış borçla finanse edilmesinin sorun teşkil ettiği gerçeğini tersine çevirmediğini belirtmiştir.

Hobikoğlu (2007) çalışmasında gümrük birliğinin Türkiye üzerindeki etkileri üzerinde durmuş, çalışmasının sonucunda Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye'ye olan negatif etkilerinden bahsetmiş, tek yanlı uygulamaların kaldırılmasıyla gümrük birliğinin statik ve dinamik etkilerinden olumlu sonuçlar ortaya çıkacaktır sonucuna varmıştır.

Özdemir (2005) çalışmasında, forfaiting firmalarının kuruluş amacı üzerinde durmuş, çalışmasının sonuç bölümünde forfaiting firmalarının ihracatçıların alacaklarını satın aldıklarını ve onların risklerini paylaştıkları sonucuna varmıştır.

Catherine (1987), yapısal değişimlerin dış ticaret açığını azaltacağı üzerinde durmuş. Çalışmanın sonucunda yapısal değişimleri uygulayan ülkelerin dış ticaret açığını düşürebileceklerini ve bu sayede ekonomik gelişmenin süreklilik arz edeceğini vurgulamıştır.

Fountas ve Bredin (1998), 1979-1993 dönemi için İrlanda'da döviz kuru politikalarının kısa ve uzun dönem etkilerini inceleyen çalışmalarında ani döviz kuru değişikliklerinin kısa dönemde ihracatı azalttığı sonucuna varmışlardır.

Cripps ve Godley (1978), ithalatın gümrük vergileri veya kotalarla kontrol altına alınmasının sonuçları üzerinde çalışmış. Çalışmanın sonucunda, ithalatın kontrol altına alınmaya çalışılmasının dış ticaret açığını azaltabileceğini fakat ülke içinde maliyetli üretilen ürünlerin tüketicilerin aleyhine fiyatlarla sonuçlanacağını vurgulamıştır.

Öz (2007) çalışmasında, Türkiye'nin dış ticaret açığının boyutu, yapısı ve nedenleri üzerinde çalışmalar yapmış, çalışmasında Türkiye'de dış ticaret açığının boyutlarına, yapısına ve nedenlerine değinmiştir. Çalışmasının sonucunda Türkiye'de bazı sektörlerin ithalata bağımlı olduğunu çözümün ise parasal düzenlemelerden çok yatırımların önünün açılmasıyla sağlanacağını vurgulamıştır.

Özkan (2008) çalışmasında, Türkiye'nin üretim ve dış ticaret yapısındaki dönüşümünün, küresel yönelimlerinin ve yansımalarının üzerinde durmuş, çalışmasında Türkiye'nin üretim ve dış ticaret yapısındaki değişimlerine değinmiştir. Çalışmasının sonucunda makro ve mikro gelişmelerin bir bütün olarak değerlendirildiğinde, imalat sanayinin son 10 yılda üretim ve dış ticaretinde yaşadığı dönüşümün daha çok ithalata dayalı olduğunu belirtmiştir. Bu dönüşümün

etkisiyle imalat sanayinde önemli ölçekte bir dış ticaret hacmi yaratıldığı, ancak bu ticaret hacminin katma değer ve istihdam üzerindeki yansımalarının kısıtlı olduğunu belirtmiştir.

Gerni , Emsen ve Değer (2006), ithalata dayalı ihracat ve ekonomik büyüme üzerinde çalışma yapmış. Çalışmasında Türkiye ekonomisinin başta ara malları olmak üzere sermaye malları ithalatına olan bağımlılığı ve bunun ekonomik büyüme üzerindeki etkileri üzerinde durmuştur. Çalışmasının sonuç bölümünde ihracatın ekonomik büyümenin önemli bir kalemi olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber temel büyüme eşitliğine ithalat değişkeninin ilave edilmesi ihracat üzerinde elde edilen bulgunun istatistiki olarak anlamlılığını yitirdiğini belirtmiştir.

Demirhan (2004) ihracatın artırılmasına yönelik politikaların uygulanması gerektiğinin ve ithalata dayalı büyüme performansının sergilendiği Türkiye’de ilerleyen dönemlerde dış açığın finansmanı sorunu ile karşılaşılabilceği üzerinde durmuştur. Çalışmasının sonucunda ihracatın ekonomik büyümeyi sağlayan kanallarını açmak ve bu yönde politikalar uygulamanın zaruriyetini belirtmiş, ihracatın ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlaması verimlilik artışlarının sağlanması ve teknolojik yeniliklerin ülke içine getirilmesi ile mümkün olduğunu vurgulamıştır.

Çiftçi ve Yıldız (2012), kur riski ve kur riski yönetiminde alternatif teknikler gibi bazı temel olgulara ve Türk Lirası’nın başlıca yabancı para birimleri karşısındaki değerinde son yıllarda yaşanan değişimler üzerinde durmuşlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde döviz kurunun döviz arzı ve talebi tarafından belirlendiğini esnek kur rejimlerinde, döviz kurlarının tamamen serbest bir biçimde hareket ettiğini ve bundan dolayı kurların gelecekteki değerini isabetli bir biçimde tahminin mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

İnançlı ve Konak (2011), dış bağımlılığı arttıran pek çok faktörün bulunduğunu belirtmişlerdir. Çalışmalarının sonucunda özellikle döviz kurlarındaki artışların veya ulusal paranın aşırı değerlenmesinin dış ticarete dengesizliğe yol açtığını, döviz kurlarındaki yükselmenin ithal mallarının daha cazip hala gelmesine sebep olduğunu bununda ithalat oranlarımızı artırarak dış ticaret açığının artmasına neden olduğunu vurgulamıştır.

Yapraklı (2010), Türkiye’nin dış ticaret açığını etkileyen temel faktörleri: maliye, para ve döviz kuru politikası çerçevesinde incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’de dış ticaret açığının azaltılması için para ve maliye politikalarının birlikte ve koordineli olarak kullanılmasının ve enflasyona odaklı ekonomik programla uyumlu bir şekilde yürütülmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Politika uygulayıcıların fiyat istikrarının yanı sıra dış denge gibi

hedefleri de göz önünde bulundurmalarının ve dış denkleşme sorunlarının giderilmesinde maliye ve para politikalarını bir arada kullanmalarının gerekliliğini vurgulamıştır.

Kurar ve Çetin (2016), türev ürünler üzerinde çalışmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde vadeli piyasalarda işlem yapan firmalar portföy çeşitlendirme, korunma ve sigorta yöntemlerine başvurarak sahip oldukları riski transfer etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

2. UYGULAMA

Çalışmanın bu kısmında Malatya ilinde dış ticaret yapan 50 firmaya uygulanan anket çalışması analiz edilmiştir.

2.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmada Türkiye'nin dış ticaretindeki yapısal sorunları ele alınmış. Malatya ilinde faaliyet gösteren ihracat ve ithalat yapan firmalara bir anket uygulaması yapılarak sonuçlar değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

2.2. Yöntem

Malatya'da Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı aktif faaliyet gösteren 75 dış ticaret firmasının 50 tanesine dış ticaretin yapısal sorunları ile ilgili bir anket uygulaması yapılmış olup veriler IBM SPSS 24. programından yararlanılarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu firmaların vermiş olduğu cevaplar neticesinde bir analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda araştırmada 4 faktör belirlenmiştir. Bu faktörler; Dış Ticaret Finansmanı (Faktör 1), Dış Ticaret Hacmi (Faktör 2), Dış Ticaret Zorlukları (Faktör 3) ve Döviz Kur Sistemleridir (Faktör 4). Bu faktörler bağımlı değişken olarak ele alınmış ve demografik özelliklere göre ortaya çıkan etki ve ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik analizi için keşfedici faktör analizi olan Kaiser Meyer Olkin ve güvenilirlik analizi olan Cronbach Alpha analizleri yapılmıştır. Keşfedici faktör analizinde bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık sağlamak amacıyla elde edilen faktörlere eksen döndürme tekniği uygulanmıştır. Böylelikle faktörlerin kendi aralarında yüksek bir ilişki olup olmadığı ortaya konmuştur. Bu nedenle araştırmada temel bileşenler analizi ile dik döndürme tekniklerinden en sık kullanılan Varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Yine araştırmada Bartlett'in Küresellik testi ile korelasyon matrisindeki ilişkilerin faktör analizi yapacak ölçüde yeterli olup olmadığı test edilmiştir. Sonuçların anlamlı olması için "P" değerlerin 0,05 den küçük olması gerekir. Araştırmada geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla T-Test, Anova (Oneway), Çoklu Doğrusal Regresyon analizleri kullanılmıştır. Değişkenlerin faktörlere göre dağılımı,

anlamlılık düzeyleri ve etkileri incelenerek sonuçlar yorumlanmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlere göre yapılacak analizleri iki farklı grubun karşılaştırılması sonucu bulunacağı için çalışmada T-Test ve Anova Testi kullanılmıştır. Yine, bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden faydalanılmıştır.

2.3. Bulgular

Bu bölümde dış ticaret yapan firmalara uygulanan anket sonucunda toplanan verilerin analizi neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Analizler, frekans analizi ve keşfedici faktör analizleri yapılarak, ölçeklere ilişkin güvenilirlik sonuçları bulunmuştur. Araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla, T-testi, ANOVA, Pearson Korelasyon ve çoklu doğrusal Regresyon analizleri yapılmıştır. Ayrıca değişkenlerin tanımlayıcı istatistik bilgilerine yer verilmiştir.

2.4. Tanımlayıcı İstatistikler

Malatya ilinde dış ticaret faaliyetlerinde bulunan 50 firmayı kapsayan anket ve ankete katılanların demografik özelliklerine yer verilmektedir. İşletmelere uygulanan anket sorularının tanımlayıcı sorularına ait frekans değerleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Tanımlayıcı Sorulara Ait Frekans Değerleri

SORU	GRUP	FREKANS	YÜZDE
Faaliyet Süresi	1-5 Yıl	7	14,0
	6-10 Yıl	17	34,0
	10 Yıl üzeri	26	52,0
Firmaların Büyüklüğüne Göre Dağılımı	250.000-1.000.000 TL	3	6,0
	1.000.000-10.000.000 TL	21	42,0
	10.000.000 TL üzeri	26	52,0
Firma Faaliyet Türü	Üretim	24	48,0
	Ticaret	11	22,0
	Üretim ve ticaret	15	30,0
Eğitim Seviyesi	Lise	11	22,0
	Üniversite	32	64,0
	Lisansüstü	7	14,0
Dış Ticaret Faaliyeti	İhracat	31	62,0
	İthalat	9	18,0
	İthalat-ihracat	10	20,0
Dış Ticaret Faaliyet Oranı	%26-50	9,0	18,0
	%51-75	28	56,0
	%75-100	13	26,0
Firmanın Hukuki Yapı	A. Ş	20	40,0
	Ltd. Şti	26	52,0
	Şahıs Şirketi	4	8,0
Firmanın Para Birimi	Dolar	6	12,0
	Euro	5	10,0
	Dolar ve Euro	39	78,0
Dış Ticaret Ülkeleri	Avrupa Ülkeleri	12	24,0
	ABD	1	2,0
	Rusya	1	2,0
	Diğer	6	12,0
	AVR-ABD	8	16,0
	AVR-ABD-RSY	5	10,0
	ORT-ABD-RSY	10	20,0
	Tüm ülkeler	7	14,0

Tanımlayıcı sorulara bakıldığında; işletmelerin %52'sinin faaliyet süresi 10 yıldan fazla olduğu, 26 işletmenin aktif büyüklüğünün 10 milyon TL ve üzerinde olduğu, yarısından fazlasının üretim yaptığı, anket çalışması yapılan işletme ortak ve yöneticilerinin üniversite

mezunu olduğu, çoğu işletmenin ihracat yaptığı, çoğunun faaliyet hacimlerinin dış ticareten oluştuğu, 26 işletmenin limited şirketi olduğu ve faaliyetlerinde yabancı para birimi olarak dolar ve euro'yu kullandığı, en çok dış ticaretin Avrupa Ülkelerine yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada işletmelere uygulanan anket soruları faktör analiziyle faktörlere ayrılmıştır. Faktörlerin güvenilirliği aşağıdaki gibi çıkmıştır.

Tablo 2. Güvenilirlik Testi

Faktörler		Cronbach's Alpha
1	Faktör_1 (Dış Ticaret Finansmanı)	,365
2	Faktör_2 (Dış Ticaret Hacmi)	,294
3	Faktör_3 (Dış Ticaret Zorlukları)	,472
4	Faktör_4 (Döviz Kur Sistemi)	,356
GENEL		0,552

Tablo 2’de görüldüğü gibi ölçeklerin alt boyutları için bulunan Cronbach’s Alpha katsayısı değerlerinin güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak kullanılan ölçek için bulunan Cronbach’s Alpha değeri (0.55) olarak saptanmıştır. Bu değerler ölçeklerin güvenilir olduklarını göstermektedir.

Tablo 3. Anket Sorularının KMO ve Bartlett Değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü		.647
Bartlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	249,991
	Serbestlik Derecesi	171
	Anlamlılık	.000

Keşfedici faktör analizlerinde, “bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık” sağlamak amacıyla elde edilen faktörlere eksen döndürme teknikleri uygulanabilmektedir. Böylelikle faktörlerin kendi aralarındaki ilişkilerinde, yüksek ilişki olup olmadığı ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmada, temel bileşenler analizi ile dik döndürme tekniklerinden en sık kullanılan Varimax Döndürme Tekniği kullanılmıştır. Verilerin yapılarının, yapılacak olan faktör analizleri için uygun olup olmadığı KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi ile incelenmiştir. KMO değeri 0 ile 1 arasındayken, 1 değerine ne kadar çok yaklaşırsa, verilerin faktör analizi için o kadar uygun olduğunu göstermektedir (Türköz, 2010: 116).

Tablo 3’te görüldüğü gibi kaiser-meyer-olkin analizi sonucunda örneklem yeterlilik değerleri anket soruları için (0,647) olarak bulunmuş ve bu değer örneklemin faktör analizi için yeterli olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. Çalışmaya Ait Hipotezler

Hipotez 1	Demografik değişkenlerin DT Finansmanı üzerinde etkisi vardır.
Hipotez 2	Demografik değişkenlerin DT Hacmi üzerinde etkisi vardır.
Hipotez 3	Demografik değişkenlerin DT Zorlukları üzerinde etkisi vardır.
Hipotez 4	Demografik değişkenlerin Döviz Kur Sistemi üzerinde etkisi vardır.
Hipotez 5a	Firmanın yaşına göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5b	Firmanın yaşına göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5c	Firmanın yaşına göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5d	Firmanın yaşına göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6a	Firmanın büyüklüğüne göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6b	Firmanın büyüklüğüne göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6c	Firmanın büyüklüğüne göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6d	Firmanın büyüklüğüne göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7a	İşletmenin faaliyet türüne göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7b	İşletmenin faaliyet türüne göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7c	İşletmenin faaliyet türüne göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7d	İşletmenin faaliyet türüne göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8a	Eğitim durumuna göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8b	Eğitim durumuna göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8c	Eğitim durumuna göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8d	Eğitim durumuna göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9a	Dış ticaret faaliyetine göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9b	Dış ticaret faaliyetine göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9c	Dış ticaret faaliyetine göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9d	Dış ticaret faaliyetine göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10a	Dış ticaret oranına göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10b	Dış ticaret oranına göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10c	Dış ticaret oranına göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10d	Dış ticaret oranına göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11a	İşletmenin hukuki yapısına göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11b	İşletmenin hukuki yapısına göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11c	İşletmenin hukuki yapısına göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11d	İşletmenin hukuki yapısına göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12a	Ticari para birimine göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12b	Ticari para birimine göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12c	Ticari para birimine göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12d	Ticari para birimine göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13a	Ticaret ülkesine göre DT Finansmanı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13b	Ticaret ülkesine göre DT Hacmi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13c	Ticaret ülkesine göre DT Zorlukları anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13d	Ticaret ülkesine göre Döviz Kur Sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.

Bağımlı değişkenin 2 ve daha az olduğu hipotezler için T-testi, bağımlı değişkenin 2’den fazla olduğu hipotezler için Varyans Analizi (Anova Analizi) uygulanmıştır. Hipotezlere ilişkin test sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 5. Firma Yaşına Göre Dış Ticaret Finansmanı Anova Testi Sonuçları

Değişkenler			Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Dış Ticaret Finansmanı	Firma Yaşı	Grup içi	1,051	2	,525	4,48	,016*
		Gruplar	5,505	47	,117		
		Toplam	6,556	49			

Firmaların, dış ticaret finansmanı etkisine ilişkin görüşleri 0,016 ($p=.016 < 0,05$) olduğundan dolayı firma yaşı ile dış ticaret finansmanı arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi firma yaşı arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz yapılmış ve analiz sonuçları tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Firma Yaşı Dış Ticaret Finansmanı Göre Tukey Testi Sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
Dış Ticaret Finansmanı	1-5 yıl	6-10 yıl	,30672	,15370	,124	-,0652	,6787
		10 yıl üstü	,00092	,14573	1,000	-,3518	,3536
	6-10 yıl	1-5 yıl	-,30672	,15370	,124	-,6787	,0652
		10 yıl üstü	-,30581	,10675	,017*	-,5641	-,0475
	10 yıl üstü	1-5 yıl	-,00092	,14573	1,000	-,3536	,3518
		6-10 yıl	,30581*	,10675	,017*	,0475	,5641

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Firmaların dış ticaret finansmanı faktörü ile firma yaşı Tukey testi sonucuna göre; firma yaşı 10 yıl ve üzeri olanlar ile 6-10 yıl arası olanlar arasında firmaların dış ticaret finansmanı açısından %30 farklılık görülmüştür. Sonuç olarak firmaların dış ticaret finansmanı ile firma yaşı arasında anlamlı farklılık ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Yapılan ANOVA ve Tukey testi sonucuna göre H_{5a} alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7. İşletme Faaliyet Türüne Göre Dış Ticaret Finansmanı Anova Testi Sonuçları

Değişkenler			Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Dış Ticaret Finansmanı	İşletme Faaliyet Türü	Grup içi	,785	2	,392	3,19	,049
		Gruplar	5,771	47	,123		
		Toplam	6,556	49			

Tablo 7’de firmaların dış ticaret finansmanına ilişkin görüşleri 0,049 ($p=.049<0,05$) olduğundan dolayı dış ticaret finansmanı ile işletme faaliyet türü arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi faaliyet türünde olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz yapılmış ve analiz sonuçları tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Dış Ticaret Finansmanı Faktörünün İşletme Faaliyet Türüne göre Tukey testi sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
Dış Ticaret Finansmanı	Üretim	Ticaret	,3024*	,0959	,009*	,066	,538
		Üretim ve ticaret	,1902	,1259	,301	-,120	,500
	Ticaret	Üretim	-,3024	,0959	,009*	-,538	-,066
		Üretim ve ticaret	-,1121	,1131	,591	-,397	,172
	Üretim ve Ticaret	Üretim	-,1902	,1259	,301	-,500	,120
		Ticaret	,1121	,1131	,591	-,172	,397

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Dış ticaret finansmanı faktörünün işletme faaliyet türü ile Tukey testi sonucuna göre; faaliyet türü üretim olanlar ile ticaret olanlar arasında dış ticaret finansmanı açısından %30 farklılık olduğu görülmüştür. Sonuç olarak dış ticaret finansmanı ile faaliyet türü arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Yapılan ANOVA ve Tukey testi sonucuna göre H_{7a} alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9. Dış Ticaret Faaliyetlerine Göre Dış Ticaret Hacmi Anova Testi Sonuçları

Değişkenler			Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Faaliyeti	Grup içi	,842	2	,421	5,82	,006*
		Gruplar	3,401	47	,072		
		Toplam	4,243	49			

Firmaların dış ticaret hacmi faktörüne ilişkin görüşleri 0,006 ($p=.006<0,05$) olduğundan dolayı dış ticaret faaliyeti ile dış ticaret hacmi arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi dış ticaret faaliyetinde olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz yapılmış ve analiz sonuçları tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Dış Ticaret Hacmi Faktörünün Dış Ticaret Faaliyetine göre Tukey Testi Sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	-,245	,101	,052	-,491	,001
		İthalat-İhracat	-,285	,097	,015*	-,521	-,048
	İthalat	İhracat	,245	,101	,052	-,001	,491
		İthalat-İhracat	-,040	,123	,944	-,339	,259
	İthalat-İhracat	İhracat	,285*	,097	,015*	,048	,521
		İthalat	,040	,123	,944	-,259	,339

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Firmaların dış ticaret hacminin dış ticaret faaliyeti ile Tukey testi sonucuna göre; dış ticaret faaliyeti ithalat-ihracat olanlar ile ihracat olanlar arasında dış ticaret hacmi açısından %28 farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak dış ticaret hacmi ile dış ticaret faaliyeti arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Yapılan ANOVA ve Tukey testi sonucuna göre H_{0b} alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 11. Ticari Para Birimi Göre Döviz Kur Sistemi Anova Testi Sonuçları

Değişkenler			Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Döviz Kuru Sistemi	Ticari Para Birimi	Grup içi	,853	2	,427	3,72	,031*
		Gruplar	5,378	47	,114		
		Toplam	6,231	49			

Firmaların döviz kuru sistemine ilişkin görüşleri 0,031 ($p=.031<0,05$) olduğundan dolayı ticari para birimi ile döviz kuru sistemleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi ticari para biriminde olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz yapılmış ve analiz sonuçları tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Döviz Kur Sistemi Ticari Para Birimine göre Tukey Testi Sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
Döviz Kur Sistemi	Dolar	Euro	,122	,204	,823	-,373	,617
		Dolar ve Euro	,363*	,148	,047	,004	,722
	Euro	Dolar	-,122	,204	,823	-,617	,373
		Dolar ve Euro	,241	,160	,300	-,147	,629
	Dolar ve Euro	Dolar	-,363	,148	,047*	-,722	-,004
		Euro	-,241	,160	,300	-,629	,147

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Firmaların döviz kur sisteminin ticari para birimi ile Tukey testi sonucuna göre; ticari para birimi dolar olanlar ile dolar-euro olanlar arasında döviz kuru sistemi faktörü açısından %36 farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak döviz kuru sistemi ile ticari para birimi arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan ANOVA ve Tukey testi sonucuna göre H_{12d} alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dış ticaret, bir ülkenin ekonomik anlamda kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Uluslararası alanda çok eskiden beri başvurulan bir ekonomik ilişki olarak karşımıza çıkan bu ticaret şekli ihtiyaçların çokluğu ve çeşitliliği sayesinde insanların birbirleriyle mübadele ilişkisi kurmasını sağlamıştır.

Firmaların dış ticaret finansmanı etkisine ilişkin dış ticaret finansmanı ile firma yaşı arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Firmaların iş hacimlerinin artması ile ciroları da artmaya başladığında finansmana olan ihtiyaçları da doğal olarak artmaktadır. Bu durum dış ticaretle uğraşan firmaların finansman ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitli alternatifleri bulma zaruriyeti içine koymaktadır. Eximbank, dış ticaret firmalarının finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla düşük kar marjı ile çalışan bir devlet bankasıdır. Özellikle ihracatçılara ve ithalatçılara sevk öncesi ve sevk sonrası krediler sağlayarak onların yapmış oldukları ticaretlerinin FOB değerlerinin yaklaşık %90'ına kadar olan kısmını hemen ödeyebilmektedir (Eximbank, 2019). Bu noktada dış ticaret yapan firmaların Eximbank kredilerinden kendilerine en uygun olanlarından yararlanması gerekir. Bunun yanında, özellikle dış ticaret

firmalarının ihtiyaçlarını karşılamaları için kurulan forfaiting firmaları da finansman ihtiyacı için kullanılacak önemli kurumlardandır. Forfaiting firmaları, dış ticaretle uğraşan firmaların yurtdışı alacaklarını vadesinden önce alarak onlara hemen finansman imkanı sağlamaktadırlar.

Firmaların Dış Ticaret Finansmanı ile işletme faaliyet türü arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Faaliyet türü üretim olanlar ile ticaret olanlar arasındaki finansman ihtiyacı farklıdır. Bu fark %30 olarak tespit edilmiştir. Dış ticaret firmalarının iş yükü artıkça doğal olarak finansman ihtiyacı da artmaktadır. Üretim yapan firmaların genel giderleri oldukça yüksektir. Özellikle çalışanların ücretlerinin ay sonunda düzenli olarak ödenmesi zarurieti onların düzenli olarak para girişlerine ihtiyaç duymalarını sağlamaktadır. Bunun yanında bu firmalar hazır ürünleri de alıp satmaya başladıklarında oluşacak olan iş yükü nedeniyle finansmana olan ihtiyaçları daha da artacaktır. Bu kapsamda, dış ticaret yapan firmaların bir önceki paragrafta belirtilmiş olan finansman bulma yollarını kullanmaları yararına olacaktır. Bu şekilde finansman ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılayabilirler.

Firmaların Dış Ticaret Hacmi faktörüne ilişkin görüşleri olduğundan dolayı dış ticaret faaliyeti ile dış ticaret hacmi arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Sadece ihracat yapan veya sadece ithalat yapan firmaların iş hacmi bir kat iken bu firmaların hem ihracat hem de ithalat yapmaları doğal olarak onların dış ticaret hacmini de 2 katına çıkaracaktır. Bu noktada dış ticaret hacmi artan firmaların hem kur risklerini hem de finansman bulma ihtiyaçlarını doğru yönetmeleri gerekmektedir. Bunun için dış ticaret firmalarının kur risklerini minimize etmek amacıyla forward, future, opsiyon ve swap gibi türev ürünlere başvurmaları gerekir. Aksi halde küresel anlamda oluşabilecek bir dalgalanma veya ülke içinde siyasi nedenlerle çıkabilecek problemlerde kur dalgalanmaları oluşabilir, bu durum dış ticaretle uğraşan firmalarımızı finansal yönden kötü etkileyebilir.

Firmaların Döviz Kuru Sistemine ilişkin görüşleri olduğundan dolayı ticari para birimi ile döviz kuru sistemleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Ticari para birimi dolar olanlar ile dolar-euro olanlar arasında döviz kuru sistemi faktörü açısından %36 farklılık göstermiştir.

Dünya genelinde yaşanan bazı ekonomik, finansal veya siyasi krizler de kurların aşırı şekilde değişmesine neden olabilmektedir. Bu noktada bu para birimlerindeki büyük değer kazançları veya kayıpları müdahaleli dalgalı döviz kuru sistemi kullanan Türkiye’de bazen merkez bankasının müdahalesinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu noktada dış ticaret yapan firmaların döviz kuru risklerini minimize etmeleri gerekir. Aksi halde bu durumdan olumsuz

etkilenme ihtimalleri vardır. Bunu minimize etmek için kullanılabilir en iyi yöntem forward, future, opsiyon ve swap gibi türev ürünlerden yararlanmaktır. Dış ticaret yapan firmaların riskli dönemlerde aleyhine olabilecek durumlarda döviz kurlarını sabitlemesi onların risklerini minimize etmelerine büyük katkı sağlayacaktır. Bu yüzden bu dönemlerde firmaların türev ürünlerden kesinlikle yararlanmaları yararlarına olacaktır.

Çalışma sonucu ile literatür karşılaştırıldığında Hobikoğlu (2007) ile benzer sonuçlara varılmış Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye'nin dış ticaretinde kısıtlayıcı hükümlerinin olduğu kanısına varılmıştır. Özdemir (2005) ile benzer sonuçlara varılmış, forfating firmalarının dış ticaret firmalarının finansman ihtiyacını karşıladıkları vurgulanmıştır. Fountas ve Bredin (1998) ile benzer sonuçlara varılmış, döviz kurlarındaki artışın dış ticaret rakamlarına etkisinin olumsuz olduğu belirtilmiştir. Çiftçi ve Yıldız (2012) ile benzer sonuçlara varılmış, kur artış veya azalışlarının dış ticareti etkilediği belirtilmiştir. Kurar ve Çetin (2016) ile benzer sonuçlara varılmış, türev ürünlerle kur riskinin azaltılabileceği belirtilmiştir. Çalışma sonucunda belirtilmiş olan diğer literatür çalışmaları ile benzer sonuçlar elde edilemediği için sonuçlar karşılaştırılamamıştır.

KAYNAKÇA

Büyükdere K. (2005), Türkiye'nin Dış Ticaretinin Gelişimi, *Gümrük Dünyası Dergisi*, 47(1), s.1-9.

Büyüköztürk, Ş. (2007), Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. 8. Basım, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Catherina L. (1987), "Is the U.S. Trade Deficit Sustainable", https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=vT375jwGoJMC&oi=fnd&pg=PR11&dq=trade+deficit+&ots=57VIBuzwAs&sig=dtXE4smYk6buIhtaL05p8hWmSCw&redir_esc=y#v=onepage&q=trade%20deficit&f=false, (Erişim Tarihi: 17.03.2019)

Cripps F., Goodley W., (1978), "Control of Import as a Means to Full Employment and Expansion of Word Trade: The UK's case", *Cambridge Journal of Economics*,s.327-334.

Çiftçi F. Yıldız R. (2012), "Dış Ticarete Kur Riski Yönetimi: Temsili Bir Türk Dış Ticaret Firması için Uygulama Örneği", <https://dergipark.org.tr/download/article-file/3953>, (Erişim Tarihi: 17.04.2019)

Demirhan E. (2004), "Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", <https://dergipark.org.tr/download/article-file/38110>, (Erişim Tarihi: 08.05.2019)

- Ersungur Ş., Kızıltan, A. (2007), “Türkiye Ekonomisinde İthalata Bağımlılığın Girdi-Çıktı Yöntemiyle Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, Erzurum, 2007, s.267-278.
- Fountas E, Stiliano A, Bredin D., (1998), “Exchange Rate Volatility and Exports: The Case of Ireland”, *Applied Economics Letters*, Vol.5:301-323.
- George, D. ve Mallery, M. (2010), “SPSS for Windows Step by Step A Simple Guide and Reference 17.0 update (10a ed.)”, Boston: Pearson.
- Gerni C., Emsen Ö., Değer M., (2006), “İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi”, http://debis.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/deger.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2019)
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015), “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz (2. Baskı)”, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürsoy Y. (2009), “Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi”, Bursa: Ekin Yayınları
- Hepaktan, E. (2008). “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi 2. Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir, 2008.
- Hobikoğlu E. (2007), “Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları”, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007/2, s.65-82.
- İnançlı S. Konak A. (2011), “Türkiye’de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423880274.pdf>, s.343, (Erişim Tarihi: 09.07.2019).
- Kayış, A. (2010). “Güvenilirlik analizi. Ş. Kalaycı (Ed.), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri” Ankara: Asil Yayıncılık, s.405,
- Kurar İ. Çetin C, (2016), “Türev Araçlarının Risk Yönetim Fonksiyonu: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Üzerine Bir Araştırma”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/195306> s.405, (Erişim Tarihi:18.05.2019).
- Öz S. (2017), “Türkiye’nin Dış Ticaret Açığı: Boyutu, Yapısı ve Nedenleri”, https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/dis_ticaret_acigi_taslak_makale.pdf, (Erişim Tarihi: 01.03.2019)
- Özdemir Z. (2005), “Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (10) 2005 / 2*, s.194-224.

Özkan F. (2008), “Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/46794>, (Erişim Tarihi: 06.03.2019)

Şencan, H. (2005), “Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde güvenilirlik ve Geçerlilik”, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Togan S. (1997), “Opening up the Turkish Economy in the Context of the Customs Union with EU”, *Journal of Economic Integration*, s.157-179.

Türköz, T. (2010), “Çalışanların Liderlik Algısının İzlenim Yönetimi Taktiklerini Kullanımlarına Olan Etkileri: Savunma Sanayinde Uygulamalı Bir Araştırma”, yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yaparsaçık S., Alagöz M. (2010), “Türkiye’de Cari İşlemler Açığı Sorunu ve Borçlanma ile İlişkisi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi (2)*, 2010/2, s.113-120.

Yapraklı S. (2010), “Türkiye’de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/35893>, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).